

Wat hadden de heren van Heeswijk vóór 1400 met het kasteel te maken?

DOOR

N. L. VAN DINTHER

In diverse publikaties, tijdschriften, boeken e.d. komt zó vaak een afbeelding van het mooie kasteel van Heeswijk voor, dat bijna iedereen het wel kent. Reeds vroeg wordt in de bronnen melding gemaakt van heren van Heeswijk, maar de vraag mag gesteld worden of die heren met het bestaande kasteel iets van doen hebben gehad.

Laten we de bronnen doorlopen en bezien tot welke conclusies gekomen kan worden.¹

De oudste, zij het verdachte, vermelding betreffende leden van het geslacht van Heeswijk wordt aangetroffen in de bekende Orthense-oorkonde van ca. 1076-1099.² De feitelijke inhoud van de oorkonde wordt wel aangevaard, echter over de getuigenlijst in de oorkonde wordt gezegd dat die eerst later zou zijn toegevoegd, een mogelijke maar onbewezen veronderstelling. De getuigen zijn voor het grootste gedeelte afkomstig uit het gebied ter linker- en rechterzijde van de Maas en zij gaan zich vermoedelijk noemen naar de plaats van hun hoofdzetel of belangrijkste bezittingen.³ Tussen de getuigen zien we dan Albert van Heeswijk samen met zijn broer Dirk optreden. Andere vermeldingen van dit tweetal moeten we nog ontberen en eerst met een oorkonde van 1196 krijgen we iets vastere grond onder de voeten.

De oorkonde van 1196 is er één van drie, die betrekking hebben op schenkingen van goederen in Heeswijk en Dinther aan de abdij van Berne en die in de literatuur uitvoerig aan de orde zijn gekomen.⁴

In 1196 wordt melding gemaakt van schenkingen van Albert van Dinther, ridder, aan de abdij van Berne. Het betreffen landerijen die liggen in de nabijheid van de hof Bernheze genoemd en de helft van het broekland (= moeras) Loosbroek; tevens wordt geschonken het vrije gebruik met anderen samen van de wateren, weiden en bossen in Heeswijk. De genoemde feodale (= leen) goederen en het gebruiksrecht worden als een achterleen gehouden van Hendrik van Kuyc, die meewerkt de goederen vrij te maken voor de schenking aan de abdij in ruil voor allodiaal (= eigen) goed in Medele (= Meel bij Tiel). Dat wordt weer door Albert van Dinther in leen opgedragen aan Hendrik van Kuyc, die ten slotte dit goed op zijn beurt op 13 mei 1196 te Oirschot in leen opdraagt aan de hertog van Leuven (Brabant) Hendrik I.

De hertog geeft de abdij het vrije eigendom van zijn leengoed bij Bernheze en wil ook niet achter blijven met een

schenking; hij voegt daaraan toe zijn 'zala' met de grond waarop deze staat.

Onder de getuigen op 13 mei 1196 worden ondermeer genoemd Hubert van Heeswijk en Willem graaf van Megen.⁵

De tweede oorkonde van ca. 1205 vermeldt de schenkingen aan de abdij van Berne van allodiale goederen van zowel Albert van Dinther, ridder, als van Amelrik van Heeswijk, ridder. Deze oorkonde heeft in stijl een retrospectief karakter en blikkt als het ware in de tijd terug op schenkingen die lang daarvoor door beide ridders zijn gedaan. Albert van Dinther heeft een curia (= hof) op zijn allodiaal goed nabij Bernheze geschonken met het aan die hof verbonden recht om brand- en timmerhout te halen uit het bos van Dinther en om in het bos varkens te houden zonder tiende te behoeven betalen. Amelrik van Heeswijk schenkt zijn allodiale hof die hij bij Bernheze bezit met de daarbij behorende rechten die gelijk zijn als die verbonden aan de hof van Albert van Dinther. De abdij krijgt ook 'dimidia potestas' (de halve zeggenschap?) van goederen te Ammerzoden, die verbonden is aan de twee geschonken goederen.⁶

De derde en laatste oorkonde van ca. 1233 ten slotte bevat een herhaling van de schenkingen aan de abdij uit de voorgaande oorkonden. Uitgebreid wordt ingegaan op de begrenzingen van de helft van Loosbroek geschonken door Albert van Dinther alsmede op de begrenzingen van de communitas (= gemeente) van Dinther, Heeswijk en Bernheze. De andere helft van Loosbroek blijkt in het bezit te zijn van de graaf van Megen. De abdij heeft verder van Albert van Dinther een mansus (= hoeve) ontvangen voor de zielerust van zijn overleden echtgenote Mechtelt. Hij blijft in het volle bezit van minstens drie hoeven, die allen het recht hebben om gras te maaien in de weiden nabij Loosbroek. De ligging van de door Amelrik van Heeswijk geschonken hoeve is bekend want in de oorkonde wordt vermeld dat daarop 'ons huis' gelegen is en bedoeld zal zijn de uithof van de abdij van Berne gelegen in de buurt van de plaats de Bernissehoeven geheten. Ook deze hoeve heeft het recht gras te maaien in Loosbroek. Dat de schenkingen reeds lang voor de datum van de oorkonden zijn gebeurd mag blijken uit de opmerking dat de genoemde weiden inmiddels tot bos zijn geworden, in die tijd een beuken- of eiken-

Kasteel Heeswijk; rechts de voorburch. Noord.gevels ná de restauratie van 1951.

bos. Opvallend is dat in de oorkonde melding wordt gemaakt van een gezamenlijke schenking van het land genaamd 'Holt'. Door Albert van Dinther wordt de helft geschonken, één kwart wordt geschonken door Amelrik van Heeswijk en het resterende kwart wordt door Dirk graaf van Megen geschonken.⁷

Verwantschap tussen de leden van deze drie geslachten ligt door de samenhang en verwevenheid van de voorgaande handelingen voor de hand doch is vooralsnog niet nader te bewijzen. De twee genoemde ridders Albert van Dinther en Amelrik van Heeswijk behoren zeker tot dezelfde generatie optredend ca. 1170-1200 waartoe ook Willem graaf van Megen behoort,⁸ terwijl de getuigen Hubertus van Heeswijk en Dirk graaf van Megen tot een latere generatie, optredend ca. 1200-1245, gerekend mogen worden.⁹

Het belang van de voorgaande drie oorkonden voor onze beschouwing is vooral gelegen in de gegevens die zij

verstrekken over de bezittingen van de schenkers met hun ligging. Het heeft er alles van weg dat de schenkingen niet de beste gedeelten van de bezittingen van de heren betreffen, maar vooral gezien hun ligging gezocht moeten worden in het niet zo vruchtbare gedeelte van het gebied en zeker niet aan de rivier de Aa of aan een van de vruchtbare beekdalen zijn gesitueerd. Zeker is vast te stellen dat het gebied in Heeswijk en Dinther reeds behoorlijk in cultuur gebracht is maar dat die betere goederen – zie de drie bezittingen van Albert van Dinther – in eigendom zijn gebleven van de schenkers en dat het nog niet in cultuur gebrachte gebied aan de abdij is geschonken ter ontginning. Reeds in 1139 wordt melding gemaakt van een kerk te Dinther, die behoorde aan de St. Servaas kerk te Maastricht; hetgeen eveneens wijst op een reeds bewoond gebied.¹⁰

Of en in hoeverre dit gebied ook dient tot woonplaats van de schenkers is niet vast te stellen. Het gebied is zeker, voor het houden van een jachtpartij op wilde zwij-

nen, bezocht door de ridders en hun vrienden. Een activiteit niet geheel vrij van gevaar, want op die jachtpartij zijn, toen het duister werd, bij het vangen van een wild zwijn bijna twee bedienden verdronken.⁷

De 'zala' geschonken door hertog Hendrik I⁵ is zeker gezien de betekenis van het woord zala in latere tijd van enige importantie geweest en is mogelijk de basis geweest van het huidige oudste gedeelte van de abdij van Berne te Heeswijk.

Eerst in 1243 wordt weer melding gemaakt van een Dirk van Heeswijk, ridder. Hij is dan samen met Richold van Ochten en Alard van Buren getuige in een oorkonde waarin Herbaren van der Lede erkent in Heukelom goederen in erfpacht te hebben van het domkapittel van Utrecht.¹¹ Deze Dirk van Heeswijk is overleden vóór 1263; in dat jaar wordt hij, postuum, heer van Heeswijk genoemd door zijn zoon Dirk van Heeswijk, ridder en heer van Heeswijk, die zijn tiend te Zennewijnen verkoopt aan de proost en het convent aldaar.¹² Het convent 'Mariënschoot' te Zennewijnen is in 1229 gesticht door Mechtelt weduwe van heer Hendrik van Smithuizen¹³ als een praemonstratenser vrouwenklooster en ligt in een buurschap bij Ophemert dicht bij Tiel. Onder de getuigen in 1263 worden ondermeer genoemd een Johannes, priester van Heesch, en een Luppert, poorter van 's-Hertogenbosch, waaruit mag worden geconcludeerd dat de oorkonder een Brabander is met bezit in Zennewijnen.

In 1267 treedt Dirk van Heeswijk weer aan en verbindt zich voor de abdij Thorn van de bisschop van Utrecht de incorporatie van de vicarie van de kerk te Avezaath te verkrijgen, waartegen hij van de abdij Thorn voor 37 Leuense ponden haar tienden en goederen in het dorp Avezaath verkrijgt.¹⁴ In hetzelfde jaar 1267 verklaren Dirk van Heeswijk, ridder, heer van Heeswijk en zijn broer Richold geen enkel recht te hebben noch op de tienden noch op de kerk van Hoepertingen.¹⁵ Wij maken hier kennis met een ver afgelegen bezit, een hoge heerlijkheid, van de heren van Heeswijk in Hoepertingen in Belgisch Limburg bij Sint Truiden, een enclave in het oude graafschap Loon.¹⁶ Zo vinden wij bijvoorbeeld nog in 1670 een akte van volmacht waarbij Jan Guillaume baron de Scharenberg, in zijn naam, leenverhef voor de heerlijkheid Hoepertingen bij de leenhof van Heeswijk laat verrichten door Theodorus Nieuhoff, advocaat.¹⁷ Hoe deze afgelegen heerlijkheid in het bezit van de heren van Heeswijk is gekomen is nog niet opgelost.

In 1270 wordt een oorvede (= minnelijke schikking/familievrede) gesloten tussen de stad Keulen en een groot aantal edellieden na een mislukte aanslag op die stad. In een lange reeks oorvedebrieven blijven bloedverwanten van gesneuvelde of gevangen genomen edelen borg jegens de stad Keulen terzake van een mogelijke wraakneming. Veel Hollandse en Zeeuwse edellieden worden

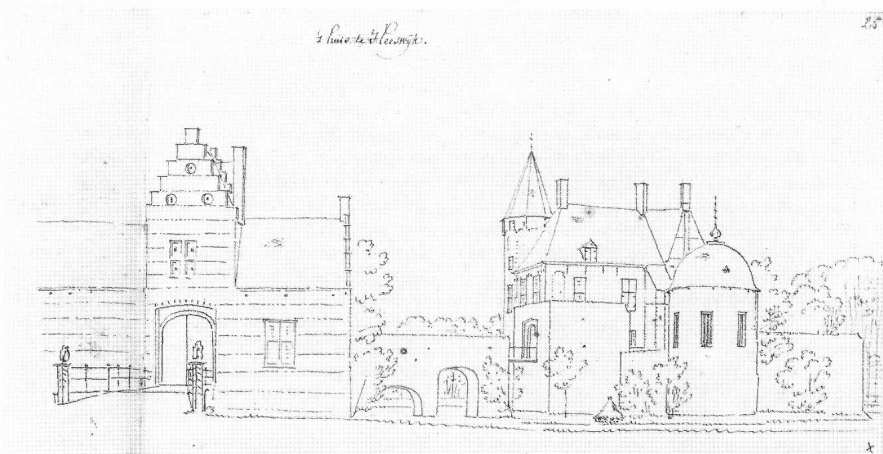
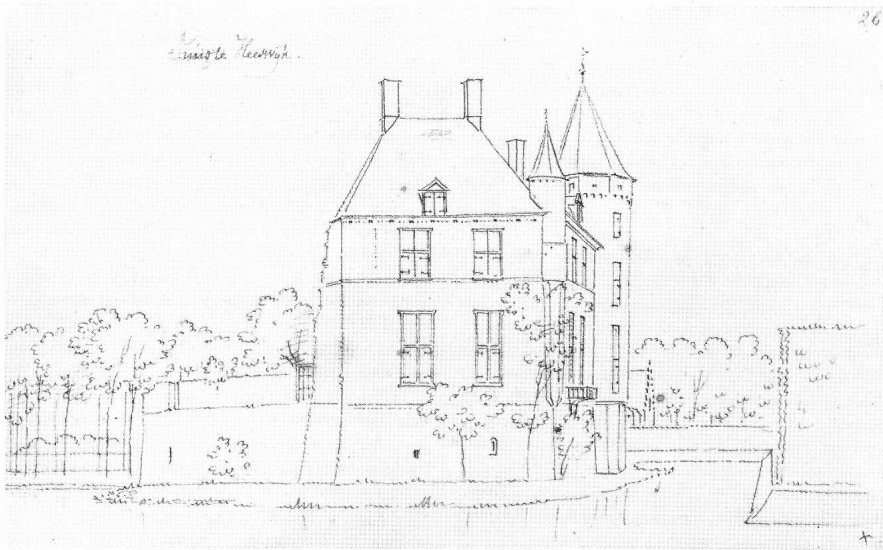
genoemd; zo ook worden in een tweetal brieven Dirk, heer van Heeswijk en zijn broer Richold genoemd samen met hun bloedverwanten uit de geslachten van Buren, van Ruvenne, van Drongelen, van Alphen en van Waleggen.¹⁸ Ook hieruit blijkt weer van familieverbintenissen buiten het Brabantse gebied, waarbij nog opgemerkt kan worden dat de naam Richold doet vermoeden dat de moeder van de beide broers een dochter van Richold van Ochten is, welke laatste Richold in de oorkonde van 1243 samen met Dirk van Heeswijk, de vader, genoemd wordt. Genoemde broers hebben vermoedelijk een bastaardbroer ook Dirk genaamd. In 1295 oorkonden de kinderen van Dirk bastaard van Heeswijk – dan reeds overleden – dat zij afstand hebben gedaan van de Ghestelakker op Belver in de parochie van Berlicum ten behoeve van de abdij van Berne en zij beloven daarbij de abdij te vrijwaren voor de aanspraak van de zijde van heer Richold van Heeswijk, ridder.¹⁹ Of deze Richold dezelfde is als de voorgaande is niet waarschijnlijk indien we de hierna te bespreken oorkonde van 1284 bezien en constateren dat hij in die oorkonde niet als getuige genoemd wordt. In 1290 wordt melding gemaakt dat een, in de slag bij Woeringen in 1288 door Richold van Heeswijk gevangen gemaakte schildknaap van Dirk van Batenburg – Gerard gezegd Pannekoek – is overgedragen aan Jan van Kuyc.²⁰ Richold van Heeswijk heeft in 1294 ongenoegen met de heer van Heusden en laat het geschil beslechten door Jan van Heesbeen, Arnold Drossaet en Godevaart Boveri.²¹ Ten slotte treedt Richold van Heeswijk in 1298 op als getuige voor Jan van Arkel.²²

De bovenstaande, enigszins droge opsomming van feiten toont aan dat de sfeer waarin de van Heeswijks optreden vooral ligt in het gebied ten noorden van de grote rivieren waar zij ook bezit blijken te hebben. Duidelijkheid over hun woonplaats wordt echter niet verkregen.

Dirk van Heeswijk laat een erfdochter Agnes na, die in het huwelijk treedt met Walraven van Benthem met wie wij dat geslacht verder gaan volgen. Hierbij laten wij leden van het geslacht van Heeswijk, vermoedelijk voortgekomen uit Richold van Heeswijk, verder buiten beschouwing omdat zij in het Brabantse gebied niet voorkomen.

Vanaf deze tijd gaan de bronnen geleidelijk aan rijkelijker vloeien met allerhande informatie over het geslacht van Benthem. Binnen het kader van dit opstel zal niet alles wat bekend is vermeld worden. Aandacht wordt vooral gegeven aan feiten Heeswijk betreffende en aan de functies bekleed door leden van dit geslacht buiten Brabant alsmede aan mogelijke bezittingen of woonplaatsen buiten Brabant gelegen.

De herkomst van het geslacht van Benthem is een weinig in duisternis gehuld, hoewel een aantal bekende elementen pleit voor verwantschap met – en afkomst uit – een

Twee schetsen van het kasteel Heeswijk; uit het schetsboek van Hendrik Spilman (1721-1784). Nr. 25 geeft links de ingang van de voorburcht weer.

zijtak van de graven van Holland. Allereerst pleit voor deze stelling een zekere overeenkomst in de gevoerde wapenafbeeldingen. Het gravengeslacht van Bentheim, voortkomend uit het Hollandse gravenhuis, voert in het wapen 6 bollen en het door ons onderzochte geslacht van Benthem voert in het wapen eveneens een aantal bollen variërend van 8 tot 9 stuks. Goederen door Otto graaf van Bentheim op 25 juli 1267 aan zijn broer Egbert overgedragen liggend in Malsen, Westerholt, Meteren, Wadenooien, Tricht en Deil, vinden we gedeeltelijk terug bij het geslacht van Benthem.²³

Het geslacht van Benthem, voorkomend in Heeswijk, komt in de persoon van Walraven van Benthem voor de eerste maal in 1284 voor, samen met zijn vrouw Agnes erfdochter van Dirk van Heeswijk. Aan de meergenoemde abdij van Berne wordt het patronaatsrecht van de kerk van Heeswijk geschonken. Onder de getuigen worden vermeld Herbaren van Haastrecht, oom, Jan heer van Arkel, Jan van Heusden en heer Dirk van Oudheusden, bloedverwanten en Hugo Boeter.²⁴

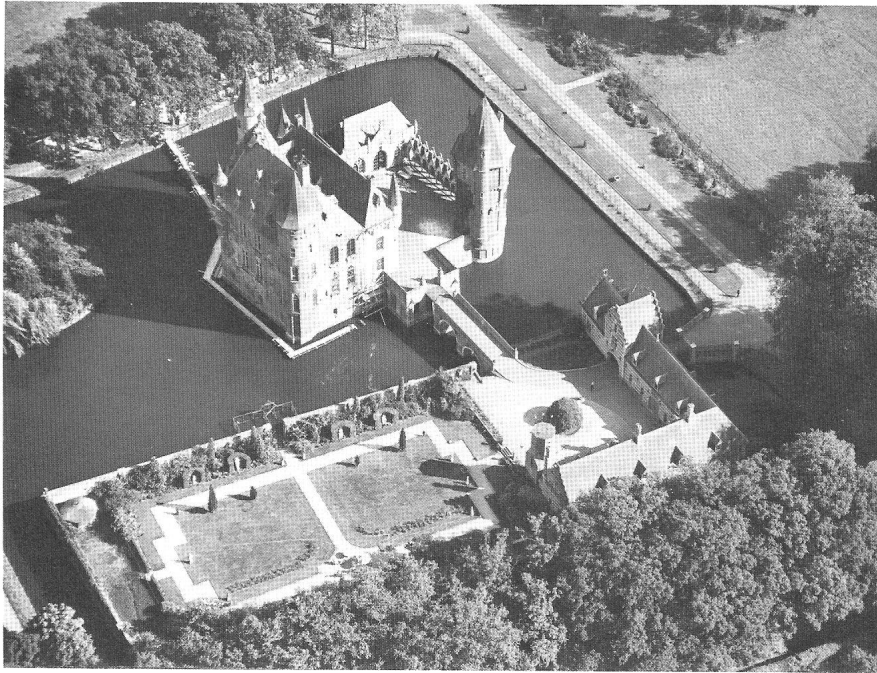
In 1286 doet vervolgens voor schepenen van 's-Hertogenbosch, Jan graaf van Megen afstand van een jaarlijkse erfrente van 48 hoenders en 4 Leuvense stuivers uit enige erven onder Heeswijk, die door Walraven van Benthem aan de abdij van Berne waren verkocht. Tevens doet hij afstand van het patronaatsrecht van de kerk van Heeswijk geschonken door Walraven aan de abdij in 1284.²⁵ Afstand doen van aanspraken kan voortkomen uit onder andere rechten terzake van bloedverwantschap, waarbij dan geen gebruik gemaakt wordt van het zogenaamde 'vernaderings- of naastingsrecht'. Dat wil zeggen dat bloedverwanten van de schenker of verkoper van enig goed of recht, afstand doen van dat goed of recht waarop zij, uit hoofde van het uit de familie geraken van erfgoed krachtens 'nadere familie-rechten' aanspraak zouden kunnen maken.²⁶ Verwantschapslijnen zullen hier mogelijk liggen tussen de geslachten van Heeswijk en van Megen.

Een door de graaf van Holland in 1293 uitgevaardigde bevestiging van een brief waarin Herbaren van Haastrecht toestaat het water van Lopik door zijn land te geleiden, wordt door Walraven van Benthem bezegeld.²⁷ Wellicht treedt deze Walraven eind 1297 samen met zijn echtgenote voor het laatst op. Zij geven in dat jaar samen akte van een getroffen schikking met de St. Paulusabdij over een tiend te Randwijk.²⁸

Een probleem gaat zich nu voordoen, daar het naar het zich laat aanzien sprake is van het optreden van drie achtereenvolgende personen met de naam Walraven van Benthem. In 1306 belenen Walraven van Benthem en zijn oudste zoon Walraven Otto van Heukelom met het halve gericht van Asperen.²⁹ Dezelfden oorkonden op 28 augustus 1308 in een overeenkomst met de abdij van Berne dat de abdij het recht van naasting zal hebben indien

Walraven of zijn erfgenamen het deel van hun nieuwe land voor de poort van de hof van de abdij, voorzover reeds niet weggeschonken, zullen vervreemden. De abdij zal de novale tienden en de kerk van Heeswijk bezitten en bovendien het recht hebben zijn vee te laten weiden in de hof van Bernheze en in de andere hoven en huizen naast deze hof gelegen. Bij de laatste oorkonde wordt Walraven, de vader, heer van Heeswijk genoemd, zodat de oudste Walraven, de grootvader gehuwd met Agnes van Heeswijk, die geen heer van Heeswijk wordt genoemd, dan kort daarvoor overleden is. De afgetekende zegels uit 1306, in beperkte mate, en de originele zegels aan de oorkonde van 1308, in meer zekere mate, laten inderdaad het wapen van Walraven, de vader, zien met een barensteel van 5 hangers, terwijl het zegel van de zoon Walraven een vrijkwartier vertoont met 2 gekanteelde dwarsbalken waarboven de barensteel zoals gevoerd door zijn vader.³⁰ Het vrijkwartier en de barensteel, zijn volgens de zegelkunde, breuken op het volle wapen gevoerd door jongere leden van het geslacht, zoals kinderen en kleinkinderen, indien de vader als hoofd van de stam nog in leven is. Het vrijkwartier zal hier verwijzen naar de vrouw van Walraven van Benthem, de vader, mogelijk een dochter van Jan van Heukelom.³¹ Het wapen van Walraven van Benthem, de grootvader, in 1284 vertoont 8 bollen, het volle wapen van Benthem zonder enige brisure of breuk.³² De herhaling in 1308 van de schenkingen gedaan door Albert van Dinther, Amelrik van Heeswijk en Walraven van Benthem en zijn vrouw Agnes is dan een logisch gevolg van de opvolging na het overlijden van de oudste Walraven van Benthem, waarbij in dit geval een nieuw zegel voor Walraven van Benthem – de vader – nog niet gesneden zal zijn. In 1328 wordt door de zoon Walraven van Benthem – dan ridder – een gevierendeeld zegel gevoerd met in het 1^e en 3^e kwartier het van Benthem wapen met 8 bollen en in het 2^e en 4^e kwartier een klimmende leeuw (van Heeswijk?).³³ Dit wapen wordt in het vervolg door het geslacht van Benthem, ook in de zijtakken, gevoerd tot zeker in 1427.³⁴

Het zwaartepunt van de bezittingen en van de activiteiten van het geslacht van Benthem ligt in het Utrechtse en vooral Gelderse gebied, waarbij als mogelijke woonplaats de heerlijkheid en het huis te Zoelen in aanmerking komt.³⁵ In de diverse vermeldingen komt Walraven van Benthem voor in de buurt van de hertog van Gelre en de bisschop van Utrecht. Zoals in 1319 in een twist tussen de bisschop van Utrecht en de graaf van Holland aan de ene kant, Reynoud van Gelre en 'die van Lienden' aan de andere kant, waarbij de heer van Beaumont en de graaf van Loden de twist verzoenen met daarbij als borgen onder andere Gerard heer van Voorne en Jan heer van Arkel.³⁶ De overeenkomst is, naar het zich laat aanzien door Walraven geschonden, want op 17 september 1320 wordt het goed en de persoon van Walraven van

Kasteel van Heeswijk. Luchtfoto Aerocarto.

Bentham overgegeven aan Gerard van Voorne en Jan heer van Arkel³⁷; hierbij worden ook genoemd Dirk, broer, en Jutte, zuster van Walraven.

In een uitspraak van Willem graaf van Holland tussen Reynoud van Gelre en zijn zoon op 3 september 1318 wordt onder de mannen en dienstmannen van het graafschap Gelre in de 'Betuwe', Walraven van Bentham genoemd.³⁸ In 1322 ontvangt Walraven van Bentham, knaap, de halve tiende van Kesteren in de heerlijkheid Woerden in leen van de graaf van Holland.³⁹ Hij is, voor de bisschop van Utrecht, schout van 'zalland' zoals blijkt uit vermeldingen in 1331 en 1332.⁴⁰ Reynoud graaf van Gelre en Zutphen en Willem graaf van Gulik sluiten in 1333 huwelijksvoorwaarden tussen Margaretha, oudste dochter van Reynoud en Gerard, oudste zoon van Willem en onder de getuigen wordt genoemd Walraven van Bentham.⁴¹

Van zijn afwezigheid in Heeswijk wordt nog eens nadrukkelijk melding gemaakt in een oorkonde van 5 augustus 1323, waarin Jan heer van Megen en van Heeswijk (!), aan de geborenen lieden van Heeswijk de 'gemeint' aldaar verkoopt en waarbij wordt bepaald dat: de koop ook blijft gelden bij een eventuele terugkeer van Walraven van Bentham als heer van de heerlijkheid.⁴² In

1330 nog zou Jan van Megen, als heer van Heeswijk, cijnsen uit goederen in 'de Cameren' te Heeswijk verkocht hebben aan Jan van Amstel.⁴³ De aanduiding van Jan heer van Megen als heer van Heeswijk zal wel titulair bedoeld zijn, als zaakwaarnemer.

In 1336 blijkt Walraven weer als heer van Heeswijk op te treden, hij belooft dan zijn borgen, Otto heer van Kuyc, Lodewijk van Berlaer (heer van Helmond), heer Hendrik van Boestel en Wouter Spierinc van Beuge te vrijwaren wegens een door hem en zijn vader gedane betaalbelofte aan Jan van Heesbeen, ridder.⁴⁴ Kort vóór 1 augustus 1337 is Walraven van Bentham overleden en dan blijkt hij bij zijn echtgenote, een dochter van Otto van Halt en Elisabeth van den Boetselaer, een zoon Jan te hebben.⁴⁵

Dirk van Bentham, ridder, broer van Walraven is gehuwd met Kunigunde en heeft bij haar een zoon Walraven, waarmee hij samen in 1344 met het huis Clarenbeek wordt beleend door Jan van Kleef, aartsdiaken van Keulen.⁴⁶ Jutte van Bentham, zuster van Walraven is gehuwd met Dirk van Sassenheim.⁴⁷

Ook voor Jan van Bentham geldt, zoals voor zijn vader, dat zijn activiteiten vooral liggen in het Gelderse gebied. Vele vermeldingen in oorkonden uitgevaardigd door of

vanwege de hertog van Gelre geven daar aanwijzingen voor. In 1359 sluiten Reynoud, hertog van Gelre en Zutphen, Eduard van Gelre zijn broer en Jan graaf van Kleef een verbond met de heren, ridders, knapen en steden van de landen van Gelre en Kleef en onder de ridders komt voor Jan van Benthem.⁴⁸ Op 29 augustus 1364 wordt hij met anderen samen genoemd onder de raadsliden en vrienden van de hertog van Gelre.⁴⁹ Hij is in 1368 onder de getuigen te vinden bij het sluiten van huwelijksvoorwaarden tussen Eduard hertog van Gelre en Catharina dochter van hertog Aalbrecht van Beieren.⁵⁰

Het slotte van deze, niet volledige, opsomming nog een vermelding uit 1371, waarbij Jan van Benthem getuige is voor Eduard, hertog van Gelre, als deze verordeningen maakt ten aanzien van de muntslag.⁵¹

Het bovenstaande schetst overduidelijk zijn activiteiten in dienst van de hertog van Gelre waarbij dan ook als zijn vermoedelijke woonplaats het huis te Zoelen in aanmerking komt.⁵² Jan van Benthem, ridder, wordt als heer van Heeswijk in het jaar 1361 richter in de Neder-Betuwe genoemd⁵³, een nadere aanduiding in de bewijsvoering van het in het voorgaande gestelde.

Buiten Brabant en Gelre zien wij Jan van Benthem ook voorkomen in het Kleefse gebied, zoals blijkt uit aanspraken op het klooster Grafenthal te Asperden.⁵⁴ Deze aanspraken worden in 1374 door Jan van Benthem, heer van Heeswijk, en zijn vrouw Mechtelt van Lienden verkocht aan het Armenhospitaal te Nijmegen.⁵⁵ In 1365 beleent Jan graaf van Kleef hem met een jaarlijkse rente van 30 oude schilden uit de Nijmeegse tol te Griethuizen.⁵⁶ Ook te Spaldorp is al vroeg sprake van bezit, want in een oorkonde van 13 november 1343 wordt Jan van Benthem belender genoemd aan goederen van Agnes van Spaldorp.⁵⁷ Oud bezit afkomstig van Dirk van Heeswijk, zoals blijkt in 1267, namelijk de tienden van Avezaath worden door Jan van Benthem in leen gegeven aan Wouter die Koc en daarna aan zijn broer Roelof die Koc.⁵⁸

Toch komen, gelukkig voor ons onderzoek, enige interessante gegevens aan het licht betreffende goederen in Heeswijk. In de eerste plaats worden op 2 juli 1352 de schenkingen aan de abdijs van Berne nog eens opnieuw bevestigd.⁵⁹ Van meer belang zijn een tweetal oorkonden waarin aan de gemeen geburen van de dorpen Dinther en Heeswijk de gemene gronden worden verkocht.⁶⁰

Allereerst komt aan de orde een oorkonde van 9 augustus 1352 waarin de verkoop van de gemene gronden aan de gemeen geburen van het dorp Dinther geregeld wordt. Alle goederen grenzende aan de gemeenten van Heeswijk, Hees, Nistelre (= Nistelrode), Vechel en Schijndel worden voor een handgeld van 380 pond klinkende munt voor 14 bunder en voor een cijns van 30 groot verkocht. Bedongen wordt hierbij onder andere het behoud van: de jurisdictie, de heerlijkheid en de visserij; het goed gelegen op Bernheze; van 2 bunder ven van

de jonkvrouwe van Dinther; van de Diepenpoel binnen de gracht etc.; met daarbij de bepaling, dat de bewoners van zijn *eigen goed in Heeswijk op Rhode* hierin medege-rechtigd zijn. De geburen mogen het land in cijns uitgeven.⁶¹ Hierbij verdient de omschrijving: 'zijn eigen goed in Heeswijk op Rhode of Ten Rode', speciale aandacht omdat op een later tijdstip (zie hierna) op deze plaats mogelijk een woon- of verblijfplaats van de heren van Heeswijk gezocht mag worden.

Eveneens vermeldenswaard is het gegeven uit 1378 wanneer Jan van Berlaer, heer van Helmond, zijn gemene gronden uitgeeft in Dinther 'voorzover hij deze half om half deelt met de heer van Heeswijk' en waarbij van belang is dat Johanna, hertogin van Brabant als 'overheer' van dit leen de uitgifte goedkeurt.⁶² Op 19 september 1357 verkoopt Jan van Benthem zijn gemene gronden te Heeswijk aan de gemeen geburen aldaar. De begrenzing wordt wederom uitgebreid beschreven en ook hier wordt een voorbehoud gemaakt voor de heerlijkheid en visserij van de heer.⁶³ Deze laatste uitgifte wijkt niet wezenlijk af van die van 5 augustus 1323; gedaan door Jan heer van Megen als heer van Heeswijk. Geconcludeerd mag worden dat het bezit van de heren van Heeswijk en Dinther, na de schenkingen aan de abdijs van Berne in de 12^e eeuw, nog omvangrijk is en dat de leenonafhankelijkheid van Heeswijk gebleven is. Deze onafhankelijkheid blijkt op 14 april 1359 wanneer Wencelaus van Bohemen – hertog – en Johanna, hertogin van Brabant, oorkonden dat Jan van Benthem, heer van Heeswijk, zijn lieden ter beschikking heeft gesteld om de onkosten en schade van de oorlog tegen Vlaanderen te bestrijden. De heer van Heeswijk doet dit uit eigen wil en niet krachtens hun bed; de hertog en hertogin bevestigen dan ook hierbij de mensen van Heeswijk in hun rechten, gebruiken en gewoonten.⁶⁴

Jan van Benthem lijkt in geldzorgen gekomen te zijn want op 12 maart 1375 lezen we in een oorkonde, uitgevaardigd voor schepenen van 's-Hertogenbosch, dat Jan van Benthem, heer van Heeswijk en Dinther, ridder, aan Dirk de Rover, ridder, verkocht heeft: 'het dorp Heeswijk en de helft van het dorp Dinther' en waarbij hij aan Dirk belooft in leen te zullen overdragen de andere helft van Dinther, dat hij zelf van de hertog en hertogin van Brabant in leen heeft.⁶⁵

Hier komt, zo te zien, een einde aan de bezittingen van het geslacht van Benthem in Heeswijk, doch zoals we hierna zullen zien, koopt Jan's zoon Walraven al het bezit in 1380 weer van Dirk de Rover terug.⁶⁶

Jan van Benthem is vóór 5 februari 1378 overleden zoals uit een mededeling in een oorkonde uit het klooster Grafenthal vastgesteld kan worden.⁶⁷

Mechtelt van Lienden, de echtgenote van Jan van Benthem, leeft nog in 1385, dan wordt zij door haar zoon Walraven getocht aan 'dat overste huis te Zoelen ende dat overste vorbrecht ende dat nederste vorbrecht ende

die wyntmolen . . .'. Voorts wordt zij getocht aan de tienden te Zandwijk en 'die bouwynge' te Westerhout. Zij heeft recht op dit goed als weduwengoed en was reeds door haar man daarin getocht.⁶⁸ Deze verwijzing naar het huis te Zoelen geeft een aanwijzing dat daar de hoofdwoon- en verblijfplaats zal zijn geweest. Uit de bewoordingen valt op te maken, dat het huis te Zoelen uit drie delen bestaat: hoofdgebouw, voorburcht en neerhof.

Walraven van Benthem heeft, zoals zijn voorouders, zijn activiteiten in Gelre liggen. In 1376 en 1377 wordt hij genoemd in een resp. zoenbrief en landvredebond van de hertog van Gelre.⁶⁹ In een niet nader dan tussen 1375-1400 te dateren oorkonde geeft hij als erfmaarschalk van Gelre kwijting aan Willem van Gulik, hertog van Gelre en Zutphen, van al diens schulden aan hem.⁷⁰

Dat zijn vader Jan van Benthem in geldnood zat en nu dus ook zijn zoon Walraven lezen we in een oorkonde van 26 april 1381, waarbij hij de jaarrente van 25 malder rogge en een halve voeder wijn, die het klooster Grafenthal aan hem schuldig is voor 500 oude gouden schilden aan het klooster verkoopt ter vereffening van de schulden van wijlen zijn vader, heer Jan van Benthem.⁷¹ Deze 500 oude schilden dekt slechts een gedeelte van de schuld van 2000 oude schilden, die aan het klooster Grafenthal verschuldigd is,⁷² zodat geld van elders verkregen moet worden. Hebben de van Benthem's geld uitgeleend aan de hertogen van Gelre en zijn ze nu zelf in moeilijkheden gekomen? Mogelijk heeft de terugkoop op 9 maart 1380 van het dorp Heeswijk en de helft van Dinther van Dirk de Rover al het geld opgeslokt.⁷³ Geldzorgen zijn er zeker want zijn eigen krediet is niet genoeg voor het verstrekken van beloften tot betaling van lijfrenten aan een aantal lieden op 16 augustus 1380. Hierbij treden als borg voor hem op Jan Spierinc zoon van wijlen Wouter Spierinc van Dinther, Johannes van Woestic, Gerard van Kilsdonc, Willem Vos van Dinther, Alard zoon wijlen Jan Spierinc van Heeswijk en Hendrik Vos van Heeswijk. De met de verkoop van deze lijfrenten verkregen gelden dienen mede ter financiering van de aankoop van Dirk de Rover.⁷⁴ Enige dagen later op 18 augustus 1380 verkoopt hij een cijns uit het goed Ten Rode, uit het goed Ter Cameren en uit de windmolen, allen te Heeswijk gelegen, en uit de cijnsen die hij heeft in de parochies Heeswijk en Dinther; voorbehouden blijft een pacht en een cijnschoen uit het goed Ter Cameren te betalen en vrij van verplichtingen van het *bosgoed* in Heeswijk vóór de dijk met zijn toebehoren en 3 bunder land in de parochie Schijndel in de Houtart.⁷⁵ Een nadere omschrijving van dit goed vinden we in een oorkonde van 27 juni 1383; dan verkoopt Walraven van Benthem, ridder, de huizen en hofstede en erf genaamd Ten Rode, gelegen in de parochie van Heeswijk en waarvan de ligging is: 'tussen de parochie van Schijndel en de akkers aldaar en zich uitstreckende met het ene einde tot tegen het erf

de Molenbroec en met het andere einde tot genoemde akkers, die aansluiten bij de daar gelegen dijk, de Dyck Ten Rode, inclusief deze dijk en de visserij in de rivier de Aa, naast deze erven'.⁷⁶

In het Bosch Protocol vinden we in deze jaren vele verkopen verricht door Walraven van Benthem, en de daarop betrekking hebbende verwerpingen daarvan door schuldeisers of borgen.⁷⁷

Ten lange leste valt toch het doek over de aanwezigheid van de van Benthem's in Heeswijk, want op 5 maart 1387 verkoopt Walraven het dorp Heeswijk en de helft van Dinther met alle rechten en goederen en met de verplichting tot overname van de beloften tot lijfrentebetalingen aangegaan op 16 augustus 1380, aan Willem van der Aa, ridder.⁷⁸ Willem van der Aa wordt op 16 februari 1388 door hertogin Johanna na opdracht uit eigen (d.w.z. uit vrij eigendom) beleend met het dorp Heeswijk en de helft van Dinther, met *zijn huis en hofstede*, de heerlijkheid en de leen- en achterleenmannen. Als tegenprestatie voor deze opdracht van eigen goed verkrijgt hij van de hertogin in leen de andere helft van Dinther, zoals de heer van Benthem van haar in leen hield.⁷⁹

Walraven van Benthem blijft buiten Brabant nog in het bezit van belangrijke bezittingen zoals zijn bezit te Zoelen, dat eerst in 1416 door zijn zoon Jan overgedragen wordt aan de hertog van Gelre die er in 1424 Goossen van Rossum mee beleent.⁸⁰ Te Leuth bezit hij een hof en 41 morgen land, die hij in 1391 aan graaf Adolf en zijn echtgenote Margaretha overgeeft. Hierbij blijkt hij gehuwd te zijn met Geertruid van Steenberg. Zijn zoon Jan doet in 1427 definitief afstand van de 'ouderlijke hof' te Leuth. Hij wordt bij deze gelegenheid heer tot Spaldorp genoemd; één van de overgebleven belangrijke bezittingen van de van Benthem's.⁸¹ Geertruid dochter van Peter van Steenberg wordt ca. 1402 weduwe genoemd van Walraven van Benthem.⁸² Walraven heeft een zuster Agnes, die gehuwd is met Jan van Arkel en na diens overlijden hertrouwt met Jan heer van Reydt.⁸³ Mogelijk heeft hij nog twee broers, Jan en Dirk geheten, die beiden in de geestelijke stand zijn opgenomen.⁸⁴

Uit het bovenstaande mogen tot slot van dit opstel enige conclusies getrokken worden.

De activiteiten van de heren van Heeswijk (en half Dinther) liggen met grote nadruk in Gelre, met aldaar bezit in belangrijke goederen, die mede rechtvaardigen tot de stelling dat hun hoofdverblijfplaats gezocht moet worden in Gelre en dan met name te Zoelen. Belangrijke en omvangrijke bezittingen te Heeswijk worden geleidelijk van de hand gedaan door schenkingen en verkopen, toch blijft genoeg over om voor opvolgers het kader te scheppen waarbinnen een belangrijk kasteel gesticht kan worden. Of dit kasteel dan gesticht is op de fundamenten van een voorganger, kan alleen archeologisch opgelost worden. Zeker is vast te stellen dat de locatie dan zal

moeten overeenkomen met die wij kennen uit de mededelingen betreffende het *hofgoed Ten Rode*, waarvan onder andere in 1404, bij belendingen van goederen wordt gezegd dat die goederen gelegen zijn in Schijndel in de Houtart *tegenover het castrum Ten Rode*.⁸⁵ Ook het *huis* dat Willem van der Aa in 1388 in leen opgedragen heeft zal met het kasteel geïdentificeerd moeten kunnen worden. Overigens doet Willem van der Aa al weer snel zijn bezit in Heeswijk en Dinther van de hand aan Hendrik van der Lek, die gezien zijn vermogen en belangrijke positie bij Johanna hertogin van Brabant, het huidige kasteel van Heeswijk heeft gebouwd of afgebouwd. Hij wordt in 1398 heer van Heeswijk genoemd.⁸⁶

De voortdurende oorlogshandelingen tussen Brabant en Gelre in de 14^e eeuw zullen niet stimulerend gewerkt hebben op de bouw van een groot versterkt huis te Heeswijk, door een zo op Gelre georiënteerd geslacht als van Benthem. Met de komst van Hendrik van der Lek, aanhanger van Brabant, mag een bouwheer gezien worden, die met de bouw van een kasteel een strategische positie te Heeswijk voor Brabant tot stand kon brengen.

De heren van Heeswijk hebben, concluderend, vóór 1400 met het huidige kasteel van Heeswijk weinig van doen gehad, en toch op het eind van de 14^e eeuw daarmee alles van doen gehad.

Poortugaal, najaar 1986.

Noten

- ¹ In dit opstel worden de genealogische aspecten niet verder benadrukt en zullen elders uitvoeriger ter sprake komen.
- ² OBNB nr. 32, het regest van deze oorkonde luidt: Gravin Adelheid, dochter van graaf Everhard, schenkt voor haar zieleheil en dat van haar echtgenoot Hendrik het landgoed Ortina (= Orthen) aan de St. Maartenskerk te Utrecht etc.
- ³ Zie over dit onderwerp Jappe Alberts 1979, blz. 80.
- ⁴ Niermeyer 1964, van Dijk 1970, van der Velden 1980.
- ⁵ OBNB nr. 85.
- ⁶ OBNB nr. 101.
- ⁷ OBNB nr. 173.
- ⁸ Zie zijn optreden in de jaren 1185-1214 volgens OBNB nrs. 77, 85, 90 en 111.
- ⁹ Dirk wordt in 1214 een zoon van Willem graaf van Megen genoemd, OBNB nr. 111.
- ¹⁰ OBNB nr. 42.
- ¹¹ OBSU II nr. 3.
- ¹² OBGZ nr. 1263.12.31.
- ¹³ OBGZ nr. 1229.06.16.
- ¹⁴ Franquinet 1881, nr. 21 en 27.
- ¹⁵ Coenen 1934 nrs. 1951 en 1958.
- ¹⁶ Baerten 1969, kaart Het Graafschap Loon ca. 1300.
- ¹⁷ RANB, kasteelarchief Heeswijk inv. nr. 119.
- ¹⁸ OBNB nrs. 325 en 326.
- ¹⁹ OBNB nrs. 517 en 525.
- ²⁰ Coldewey 1981, blz. 103.
- ²¹ OBNB nr. 511.
- ²² OBHZ nr. 1039.
- ²³ Zie noot 1.
- ²⁴ OBNB nr. 401.
- ²⁵ OBNB nr. 417.
- ²⁶ Zie voor dit onderwerp ook b.v. Spierings 1984, blz. 248-251.
- ²⁷ OBSU V nr. 2589.
- ²⁸ OBSU V nrs. 2852 en 2885.
- ²⁹ Archief Hoge Raad van Adel te 's-Gravenhage, collectie Snoukaert van Schauberg inv. nr. 338.
- ³⁰ AAB inv. nr. II.m. 8; zie ook OBNB nr. 766 waar de zegels als verloren worden genoemd!
- ³¹ Zie noot 1.
- ³² AAB inv. nr. II.J.7.
- ³³ RAG archief heerlijkheid Borculo inv. nr. 224.
- ³⁴ Scholten 1879, blz. 238.
- ³⁵ Wagner 1927, blz. 135.
- ³⁶ Van Mieris II, blz. 220, 225, 226.
- ³⁷ Van Mieris II, blz. 243.
- ³⁸ Nijhoff nr. 178.
- ³⁹ ARA, leen- en registerkamer van Holland E.L.37 fol. 5.
- ⁴⁰ OBSU nr. 1012, 1052 en 1053.
- ⁴¹ Nijhoff nr. 268.
- ⁴² Van Bavel 1984, registnr. 173.
- ⁴³ Van Bavel 1984, registnr. 449.
- ⁴⁴ GA Helmond, huisarchief van Helmond registnr. 16, oorkonden betreffende Helmond uitgegeven door C. C. N. Krom en Aug. Sassen nr. XVII.
- ⁴⁵ Archief Cisterciensersinnen-Klooster Grafenthal oder Vallis comitis te Asperden, kartularium I fol. 196; zie ook Scholten 1899 registnr. 109, 172 en 173.
- ⁴⁶ K-MU registnr. 287, 288.
- ⁴⁷ Zie hierover: van der Klooster 1959, kolom 452-453.
- ⁴⁸ Nijhoff II nr. 89.
- ⁴⁹ RA Maastricht, archief abdijs Thorn inv. nr. 233, vigs. inventaris Habets 1889 deel I.
- ⁵⁰ Nijhoff II nr. 161 en 162.
- ⁵¹ Nijhoff II nr. 178.
- ⁵² Wagner 1927, blz. 135.
- ⁵³ Van Schilfgaarde 1932, registnr. 144.
- ⁵⁴ Scholten 1899 nrs. 109, 172, 173.
- ⁵⁵ Scholten 1899 nr. 228.
- ⁵⁶ HSAD, archief Kleef-Mark, register Cliv.C fol. 60vo.
- ⁵⁷ Scholten 1879 blz. 176 en 177.
- ⁵⁸ Van Doorninck 1892 nr. 6.
- ⁵⁹ Van Bavel 1984, registnr. 253.
- ⁶⁰ Zie over dit onderwerp uitgebreid: Enklaar 1941.
- ⁶¹ Van Bavel 1984, registnr. 256.
- ⁶² Van Bavel 1984, registnr. 384.
- ⁶³ Van Bavel 1984, registnr. 275.
- ⁶⁴ Van Bavel 1984, registnr. 286.
- ⁶⁵ Van Bavel 1984, registnr. 361.
- ⁶⁶ Van Bavel 1984, registnr. 387.
- ⁶⁷ Archief klooster Grafenthal inv. nr. 268; niet bij Scholten 1899.
- ⁶⁸ Van Doorninck 1900 blz. 9.
- ⁶⁹ Nijhoff III nr. 29 en 31.
- ⁷⁰ Van Doorninck 1901, blz. 146.
- ⁷¹ Scholten 1899 nr. 236.
- ⁷² Scholten 1899, noot bij nr. 236.
- ⁷³ Van Bavel 1984, registnr. 387.
- ⁷⁴ GAB, BP R 1176 fol. 142.
- ⁷⁵ GAB, BP R 1176 fol. 142.
- ⁷⁶ GAB, BP R 1177 fol. 58 en van Bavel 1984 registnr. 412.
- ⁷⁷ GAB, BP R 1176 fol. 442, R 1177 fol. 36, 145vo, 192, 329, 351vo, 357, 360vo, 378 etc.
- ⁷⁸ Van Bavel 1984, registnr. 435.
- ⁷⁹ Van Bavel 1984, registnr. 440.
- ⁸⁰ Wagner 1927, blz. 135.
- ⁸¹ Scholten 1879, blz. 238.
- ⁸² RAG aanwinsten 1953 III 18.

⁸³ Van Doorninck 1901, blz. 59-60.

⁸⁴ Zie noot 1.

⁸⁵ GAB, BP R 1184 fol. 239vo: Mej. Dr. M. H. M. Spierings is van mening dat in het Bosch Protocol de term 'castrum' is voorbehouden aan een versterkt kasteel met grachten; zie hiervoor Janssen 1986, blz. 61.

⁸⁶ Verkooren 1966, nr. 7295.

Gebruikte afkortingen

- AAB = Archief abdij van Berne te Heeswijk-Dinther.
ARA = Algemeen rijksarchief te 's-Gravenhage.
BP = Rechterlijke archieven van 's-Hertogenbosch, zgn. Bosch Protocol.
GAB = Gemeente archief 's-Hertogenbosch.
HSAD = Haupt Staats Archiv Düsseldorf.
K-MU = Kleve-Mark Urkunden 1223-1368 door Wolf-Rüdiger Schleidgen.
OBGZ = Oorkondenboek van Gelre en Zutphen tot 1326, uitgegeven door E. J. Hardenberg met medewerking van F. Ketner en M. Dillo, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1980.
OBHZ = Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot het einde van het Hollandsche Huis I-II, door L. Ph. C. van den Bergh (ed.), Amsterdam-'s-Gravenhage 1866-1873.
OBNB = Oorkondenboek voor Noord-Brabant tot 1312, I, 1 en 2; door Dr. H. P. H. Camps. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1979.
OBSU = Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, deel I door S. Müller Fz. e.a., deel II door K. Heeringa, deel III-V door Dr. F. Ketner, resp. Utrecht 1920-1925 en 's-Gravenhage 1949-1959.
RAG = Rijksarchief in Gelderland te Arnhem.
RANB = Rijksarchief in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch.

Literatuur

- Baerten, J.,
Het Graafschap Loon (11de-14de eeuw), Assen 1969.
Bavel, H. van o.praem.,
Regestenboek van het archief van de abdij van Berne 1134-1490, Heeswijk 1984.
Coenen, Jos.,
Limburgse Oorkonden deel II, Maaseik, 1934.
Coldewey, J. A.,
De Heren van Kuyc 1096-1400, Tilburg, 1981.
Doorninck, P. N. van,
Inventaris van het oud archief der heerlijkheid en gemeente Neder-Hemert, 1892.
Doorninck, P. N. van en Veen, J. S. van,
Acten betreffende Gelre en Zutphen 1376-1392, Haarlem, 1900.
Doorninck, P. N. van,
Acten betreffende Gelre en Zutphen 1400-1404, Haarlem, 1901.

Dijk, H. van,
Een klooster uit het Brabants-Hollandse rivieren gebied: De abdij van Berne en haar materiële betekenis in de Middeleeuwen in: Bernensia XIV, blz. 3-38, Heeswijk, 1970.

Enklaar, D. Th.,
Gemeene Gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen, Utrecht, 1941.

Franquinet, G. D.,
Beredeneerde inventaris der Oorkonden en Bescheiden van de Adellijke Abdij Thorn, Maastricht, 1881.

Janssen, H. L.,
Heeswijk-Dinther, een 'moated site' in: Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1981-1982, blz. 59-87, Waalre, 1986.

Jappe Alberts, W.,
Overzicht van de geschiedenis van de Nederrijnse territoria tussen Maas en Rijn I 810-1288, Assen, 1979.

Klooster, L. J. van der,
De Oude Hoofstede te Sassenheim en haar bewoners in: De Nederlandse Leeuw, dec. 1959 kolom 446-472.

Mieris, F. van,
Groot Charterboek der Graven van Holland, Zeeland en Heeren Van Vriesland etc. II, Leiden, 1754.

Niermeyer, J. F.,
Het klooster Berne en de ontginning van de oostelijke Meierij omstreken 1200 in: Bernensia IX, Heeswijk 1964.

Nijhoff, I. A.,
Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland, door onuitgegeven oorkonden opgehelderd en bevestigd I-III, Arnhem-'s-Gravenhage, 1830-1875.

Schilfgaarde, A. P. van,
Het Archief van het huis Bergh, regestenlijst en oorkonden eerste stuk 828-1490, 1932.

Scholten, R.,
Die Stadt Cleve, Beiträge zur Geschichte derselben meist aus archivalische Quellen, Cleve, 1879.

Scholten, R.,
Das Cistercienserinnen-Kloster Grafenthal oder Vallis comitis zu Asperden in Kreise Kleve, Kleve, 1899.

Spierings, M. H. M.,
Het Schepenprotocol van 's-Hertogenbosch 1367-1400, Tilburg, 1984.

Velden, G. M. van der, o.praem.,
Bernheze en de abdij van Berne in: Brabants Heem nr. 3, blz. 119-134, 1980.

Verkooren, A.,
Inventaire des Chartes et Cartulaires des duchés de Brabant de Limbourg et des Pays d'Outre-Meuse, tome II 1396-1404, Brussel, 1966.

Wagner, J. D.,
Zoelen en den Aldenhage in: Bijdragen en Mededelingen van Gelre, vereniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht, deel XXX, blz. 133-142, 1927.